

POTRACIĆ (116) *vb pf*

o oraz a jasne (w tym w a 1 r. błędne znakowanie).

inf potracić (19). ◇ *fut* 1 sg potracę (1). ◇ 2 sg potracisz (4). ◇ 3 sg potraci (15). ◇ 1 pl potracimy (2). ◇ 2 pl potracicie (3). ◇ 3 pl potracą (2). ◇ *praet* 1 sg m -em, -m potracił (3). *f* potraciłam (1). ◇ 2 sg m -ś potracił (1). *f* -ś potraciła (1). ◇ 3 sg m potracił (22). *f* potraciła (1). ◇ 1 pl m pers -smy potracili (1). ◇ 3 pl m pers potracili (22), [potraci(e)li]. ◇ *plusq* 3 sg m był potracił (1). ◇ *con* 3 sg m by potracił (6). ◇ 3 pl m pers by potracili (1). *subst* by potraciły (2). ◇ *impers praet* potrac(o)no (5). ◇ *part praet act* potraciwszy (3).

Sł stp notuje, *Cn brak*, *Linde* bez cytatu.

1. *Pozabijać, zabić wielu; interficere, perdere Vulg, PolAnt; trucidare Miech; percutere Vulg; disperdere PolAnt; profligare Mącz* [w tym: kogo, co (żywotne) (pl a. sg w funkcji pl) (65)] (67) : A kiedy pśy potracili/ Wolno owce drapieżyli: A iż nie miały obrony/ Kąfáli ie ze wżey łrony. *BierEz* F2; *Profligo*, *Porązić/ Wyłiec ye przecz/ potracić. Mącz* 130c.

a. *O śmierci zadanej celowo przez ludzi* (50) : Nie ieft ci to część kxiążęciu potracić z obu łron ludzi tak wiele dla iednego abo dwu *BielŻyw* 159; *Kvpye yem byerze v vyezyenye sadza y nyekthore łznych potradzycz dal LibLeg* 11/159v, 11/139; *BielKom* E6; *Ten [Tarkwiniusz Pyszny]* wiele *Senatu* potracił potaiemnie *BielKron* 103v; *Záfię drudzy álbo śrzedni Niemcy/ nie rychło fie do Kryftuła nawrócili Káznodziey* ktorzy ie od bálwochwałłw odwodzili ná wiarę przywodząc/ wiele potracili *BielKron* 282; *Iákubá Piwnicznego ná kościele v Bárnádynow* dobywano/ y wiele inych ludzi potracono/ á łnadź niewinnie dla tych Kfiążąt. *BielKron* 419v; ábowiem on [*Kolumbus*] będąc nad námi okrutny/ wiele z nas dobrych ludzi potracił gwoli wyłepnym ludziom zá ich dary. *BielKron* 443v, 73 *marg*, 146, 177, 183v, 205 (13); *Mącz* 203b; *Miłościwy łędzia iam prawdę rzekł: widząc że oni niewinnie mieli być łhrácceni/ bo ciężki by był moy grzech bych był dopuścił niewinne potracić. HistRzym* 86v; *RejPos* 238; *RejZwierc* 101v; *BielSpr* 61; *Ałteryuła z włzytkimi domu iego Chrześciány/ zwiázáne do miáłtá Hołtyey wieść/ y tám zmęczone potracić: á Wálentego S: kiymi bić y potym głowę iemu ściąg rofkazał. SkarŻyw* 147, 27 [2 r.], 131; ktorych [*panów litewskich Drajkolita i Switryla*] potym *Gedimin Roku* 1315. gdy także ná nowym iego páńłtwie do Litwy z *Krzyżakámi náiezdzáli iáko zmiennikow y zdraycow oyczyny poráziwłzy y poimawłzy/ dał potracić. StryjKron* 385; bo iefcze zá iego wieku zá tym łtárych obyczáiów wzgárdzeniem przyłzli w rołtyrk *Rzymiánie/ w którym iáko wiele ludzi miedzy łobą potracili/ łtrách y łłuchác KochWr* 28; *mezow wibornich Kozakow niepołpolytich leda na rofkazanie ie^{go} wiele potracyc dal PaprUp* G3, I3; *ActReg* 182; y tak wiele *woyłk y murow potraciwszy y rozwałiwszy/ w domu potym/ y ná bárzo máłych łpláchciach/ záłiadáli GostGospSieb* +3; *OrzJan* 41; *WujNT Mar* 12/9, *Luc* 20/16.

potracić o co (1): *liczby temu niemáłz/ iáko wiele Ludu Krześcijáńłkiego ci dwáy Pánowie [cesarz Karzeł i król francuski]* miedzy łobą potracili o *Medyolan. BielSpr* 57.

Ze zdaniem dopełnieniowym (2): *Zeliman/ mołt przez Nil rzekę ná nawách vdziałác kazał/ ktorzy mu fie łprzeciwili potracił. BielKron* 259, 105v.

W przeciwstawieniu: »potracić ... ożywić« (1): [*Ruben mówi do Józefa*] *A czo my fie niebozátka mamy w czym przeciwić Ty nas mozełz y potracić mozełz y ożywić RejJóz* O6.

W charakterystycznych połączeniach: *potracić chrześcijany, duchownych, kaznodziei, którzy się sprzeciwili, wiele (bez liczby) ludzi (wielki (wiele, bez liczby) lud (ludu) (9), mężobojce, mężow dobrych (wybornych) (2), niewinne, oracze (2), pryncypały hetmany, rozbojce, stroże Rzeczypospolitej, wiele wojska, złe (3); potracić niewinnie, okrutnie, bez pochyby, potajemnie; potracić dla ksiąząt, dla słowa bożego; potracić g woli występnyim ludziom; potracić za dary; potracić za nieżyczliwośćią; potracić jako zdrajce; dać potracić (5).*

*Zwroty: »potracić mękami« [szyk zmienny] (2): [Dwaj pasterze] przyfzli ná fkárgę przed krolá. Krol gdy zá iednym fskazanie vczyinił/ drugi go kijem zákowanym vderzył áz vmárł/ poczęli vciekác/ ále ie poimano y potrácono wielkimi mękámi. *BielKron* 102v, 347.*

*»mieczem potracić« (1): Athila porufzywłzy fie iáł na miafto fturmować, A wziáwłzy ie tody [!] włzytek lud ktory tam nalazł, okruknie [!] mieczem potracił [omnes quos in ea reperit in ore gladii trucidavit]. *MiechGlab* 57.*

*»złe potracić« = małe perdere *PolAnt*, *Vulg* (3): *MurzNT Matth* 21/41; Rzekli mu/ Ony złe/ zle potráci/ á winnicę fwoię naymie infzym robotnikom/ kthorzy oddadzú mu owoc czáfu fwego. *BibRadz Matth* 21/41; *WujNT Matth* 21/41.*

*Szeregi: »poimać i potracić« (2): [Król Kazimierz] Napierwey rozboyce wnétrzne poimał y rozmaitemi mękami potrácił/ takież y ty co od kroleftwa odftępowáli *BielKron* 347, 102v.*

*»potracić i popalić« (1): fkąd [z kłátwy rzuconej przez papieża] rozgniewał fie Cefarz/ wiele ludzi potrácił y popalił obległzy Rzym *BielKron* 183v.*

*»potracić i wywołać« (1): Tyberyus záfię tym śmierciá groził/ ktorzyby Krześciány prześládowáli álbo ofkarzáli/ przez fwoy wyrok/ y wiele ich potrácił y wywołał vkázuiác fwá fregość *BielKron* 140v.*

*Przen (3) : Drapieftwo niepobożnych potráci ie/ abowiem nie chcú czynić fprawiedliwóści. *BibRadz Prov* 21/7.*

*potracić przez co [= czym] (1): Bo przez żadne odłzczepieńftwo áni prześládowanie/ [szatan] ták wiela ludzi nie potrácił/ y nie náwátlił kościoła Bożego; iáko przez to Lutrowe kácerftwo. *WujNT* 861.*

*potracić czym (1): tám go [Lutra] námawyał [...] pan Bádeńki [...] / áby pámiętał ná ty duŕze ktore záwiódł y potrácił fwá náuká *BielKron* 197.*

b. O śmierci zadanej lub zesłanej przez Boga (15) : Et perdes omnes qui tribulant animam meam, [...] Y potráciłz włzytki kthorzy záfmucaziá duŕzę moię *WróbŻołt* 142/12; ludziom proftym fáłzywymy wykłády otzy záflaniaćie. Aby was ludzie/ w tym owtzym odzieniu/ wilkow drápieżnych poznác niemogli. I zá tho maćie/ áby nátho Pan Bog z niebá niepá[t]rzył/ y nieprzyiaćioł fwoich přetko niepotrácił *KrowObr* 1v; A káplani y lud póspolity niechay nieprzeftępuią miedzey áni wftępuią do Páná by fnać ich nie potrácił. *Leop Ex* 19/24, *Ex* 19/22; *BibRadz Ps* 142/12; *RejPos* 133; A ty niewdzięczne y odftępne Narody potráci [Bóg]/ y ofadzi fwoię winnicę innemi *SkarJedn* 384; *SkarŻyw* 490; Czemu dwádzieściá y cztery tyfiáce ludzi ná pułczy Pan Bog potrácił? prze nieczyftóść. *WerKaz* 296; *WujNT Iudae* 5.

*potracić czym (2): Okazał nád nimi cudá [Bóg] gdy ie potrácił płomieniem ognia fwego. *BibRadz Eccli* 45/23[24]. Cf »potracić śmierciá«.*

potracić w czym (1): Ktemu ielzczę gdy onę rádę zączęli/ áby nie mowiátká świętych twoich mordowáli/ [...] tedyś ty ie pozbawił obfitości dziatek/ á w gwałtowney wodzie łpołuś ie potrácił. *BudBib Sap* 18/5.

W przeciwstawieniu: »potracić ... odpuścić« (1): Iełliz będą pięćdziesiąt łprawiedliwych w mieście/ izali ie też potráciłz/ á zaż nieodpuściłz mieyfcu onemu *BibRadz Gen* 18/24.

W charakterystycznych połączeniach: *potracić ludzi, nieprzyjaciół, niewdzięczne i odstępne narody, przeciwniki dusze, syny; potracić płomieniem ognia; potracić w gwałtownej wodzie; potracić prędko, społu.*

Zwroty: »potracić śmiercią« (1): A łyny iey [*Jezabel*] potrácę śmiercią [*Et filios eius interficiam in mortem*]/ [...] y dam káždemu z was wedle wczýnkow iego *BibRadz Apoc* 2/23.

»wiekuście [= *na wieki*] potracić« (1): A gdyż temi Czáy Pan Bog raczył nanas podniefc Roskę łwoyę/ a znak Karania łwego/ toć ćinj náś miłosciwy niebiełky Ociec niezgniew [*!*] aby nas wiekuífce potracził/ ale z Łáfkj a zmiłofierdza łwego aby łmy vńali ze nas miłuye *RejKupSekl* a4.

2. Zniszczyć wiele; perdere *PolAnt* [*kogo, co (pl)*] (4) : Y kładli bogi ich do ognia/ bo nie Bogowie łą/ ále robotą rąk człowieczych/ drewno/ á kámieñ (przeto też) y potrácili ie. *BudBib 4.Reg* 19/18.

potracić komu (1): Po wylaniu wielkim tedy im znaki potráci woda/ iż nie wiedzą gdzie czyiá rola *BielKron* 270.

Przen (2) : *WujJud* 33v; Łáłká twa/ Boże wieczny/ z niczego łtworzyłá/ Táz/ gdy nas grzech potrácił/ w wolność przywrociłá. *GrabowSet* X3.

3. Przestać mieć, stracić, zgubić (zazwyczaj wielu lub wiele); perdere *PolAnt, Modrz; amittere* *Modrz* [*kogo, co (pl a. sg w funkcji pl)*] (45) :

a. O własnym wojsku, ludziach, koniach (przeważnie w walce) (19) : *BierEz* Ov; KIedy przyłzedł pod zamek co był dziwney mocy/ Powiedzieli Hetmáni/ łzkodá płowác mocy. Bo to zamek ták twárdy/ ludzi potrácimy *RejZwierz* 5; *BibRadz Eccli* 10/3; álbo Krole potrácicie/ álbo nam pokoy dáć muśicie. *OrzRozm* F4; Rozgniewał łie Konrad ná biskupá Krákówkiego Prándotę/ łpułtołzył mu imienie około Bożęcíná/ y ná Bolełławá łie znowu zebrał/ poráził go w Iárołzowie potrácili wiele ludzi z obu łtron. *BielKron* 361, 190v, 239v; Tedy rzekłá iemu żoná iego: Pánie miły/ á gdzie łą łynowie náłzy? Odpowiedział iey Eufłáchius: Zwierzęthá leśne požárły ie/ y powiedział iey iáko ie potrácił. *HistRzym* 132; *RejZwierz* 194v; *BudBib Eccli* 10/3; *StryjKron* 432; Potráciłám cne ony łwey oyczýzny łługi. *BielSen* 18; *SkarKazSej* 673b.

potracić około czego [= przez co] (1): Amurath fráłował łie łam w łobie iż ták około máłey rzeczy wiele ludzi potrácił *BielKron* 248v.

potracić prze co (1): iáko oná [*wiara szwajcarska*] woiowałá przed tym Greki/ y Czechy: á potym Niemce/ Angliá/ y Fráncyá/ ktore Pánłtwá prze kácerłtwá Práwá/ y łwobody łwe/ nákoniec y Krole potrácili *OrzRozm* C2.

potracić na czym (1): Po tey poráłzczę zárázem/ rzucili łie [*Prusowie*] do Obozu Niemieckiego/ ktory był wozmi w koło ołtháwion/ wiele koni ná onych różniech potrácili/ niżli łie do obozu włomili *BielKron* 392v.

Zwrot: »wiecznie [= *na wieki*] potracić« (1): Ach oycze moy wiedząc godność á ftałość fyná ftárfzego/ czemu przedeń wyfádzalz ná takie rzeczy młodszego/ wiedz pewnie że fie záfwdzyełz/ y nas wiecznie potráciłz s poddánymi fwymi. *BielKron* 55v.

Przen (2) : á wzywáli [*przełożeni świata*] łobie ná pomoc imieniá Pánkiego świętego y możności iego/ áby im dopomogł opátrowác ty wdzyęczne tłuźczé iego. A zwłáfzczá ty ktore fie cífná do niego á do świętey náuki iego/ áby ich nie potrácili ná tey márney pułzczy tego niktzemnego światá/ á iżby fie nie obładzili do domu fwego *RejPos* 184.

a) *W antropomorfizowanym opisie gry w szachy* (1) : Grá koniec bierze/ kiedy náiechány Krol nie ma nigdzyey vciec pewney fciány. Gdyeby wpadł w sídło/ kiedy lud potráci *KochSz* A3v.

b. *O przedmiotach materialnych* (14) : Drudzy gdy to wflyźeli/ Swe síekiery ktore mieli. Chcąc do rzeki vpułzczáli/ Aby Bogá omatáli. Bog ich fzałeńftwá wfkuśić chciał/ Síekierę złotą vkazał: Oni iż fie k niey chylili/ Przeto y fwe potrácili. *BierEz* L2; Gdy też iaycza fwe potraci [*kuropatwa*]/ thedy czudze kradnie y wylęże *FalZioł* IV 22c; *RejRozpr* C3v; *LibMal* 1545/102; gdy pan bog dopuści ogień/ álbo fzkody/ á klefki yákye/ że wfłytke naczynya wthen čás potrácić może [*rzemieślnik*]/ [...] rozumiem temu nye będye mu wolno robić/ thák yáko vczonemu. *GliczKsiqż* H3v; *RejZwierc* 141v; Džíseyfzych czáfow/ żełmy y rzeczy y rozfádku o rzeczách niemáło potrácili/ przeto niktzemniuchne łáfkáwánia y miłóściwánia łápamy *ModrzBaz* 59v; A Władisław Xiązę Opólfkie [...] Polfkie vkráinne wołóści vtarczkámi częłtymi drapieżył/ do czego mu pomagáło wiele Polakow wywołáncow/ y tych ktorzy máiętnóści fwoie potrácili. *StryjKron* 502; *KochJez* Bv; Albo co go z bogáctwá poczęłá miłowác/ Skoro wiofki potráci/ nu fye tu fráfowác. *PudłFr* 76; Aczem doczełne dobrá wfzyłtkie fwe potrácił/ Ni przecz telko zem z cnotą ftałością się brácił. *CzahTr* B4v; *SkarKazSej* 659a. [Cf też **c.** »gardła potracić« *RejZwierc* 134v.]

[*potracić na czym*: A wszakże kupcy, jako się z świadectwa pewnego pokazało, potracieli nieco na nich [*na stawach*]. *LustrRus* 163.]

W przeciwstawieniach: »potracić ... nawrócić, przydać« (2): Wiele ich było/ ktorzy chcąc do fwych bárzo wielkich máiętnóści więcey przydác/ wfzytko potrácili *ModrzBaz* 107; *ArtKanc* C.

Szereg: »potracić a naruszyć« (1): Niechay wzdám ieden žal ná łobie odnośzą że Páná ftráciłi. A niź by ftym mieli zoftác/ że y látá fwe przynim dármo ftrawili/ y máiętnóści fwe iemu fłużąc niektorzy potrácili/ á niektorzy ich bárdzo náruřzyli. *BiałKaz* M2v.

c. *O abstraktach i wartościach materialnych* (10) : *RejJóz* H5; Wiédźcie to/ żeciem ia miał ták od Duchownych/ iáko y od Swieckich Pánów/ Iurgeltów nie máło/ álem ié potrácił wfzytki *OrzQuin* G4, G4 marg; A vważ to łobie káždy/ iefli to bezekrwie á bez mordu być może/ gdy fie brácia z domow fwych będą wymiátowác/ [...] dożywocia fwoie/ árendy ábo ine práwá fwoie potrácić. *RejZwierc* 194v. [Cf **b.** *ModrzBaz* 59v.]

potracić komu (1): Co nam był Adam potrácił/ to nam zás Kryftus náwrocił *ArtKanc* C.
[*potracić prze co* cf **3.a.** *potracić prze co* *OrzRozm* C2].

potracić czym [= *z powodu czego*] (1): A krotko mowiąc/ niebiełkie ony y dárowne [*przywileje*] grzechem fwym zgołá potrácili/ á przyrodzone y swieckie łobie osłábili y powátlili *SkarŻyw* 261.

W *przeciwstawieniach*: »potracić ... nawrócić, zostawić« (2): A toć ie też thám wielkie dobrodzieyfthwá potykáły/ á wždy woleli y páńftwá y gárdłá potrácić/ á łlawę łobie niełmiertelną zołtáwić *RejZwierc* 38; *ArtKanc* C.

Zwroty: »gardła [= życie] potracić« (3): Nowokrzczeńcy [...] kościoły wylúpili/ wołáiąc czynicie pokutę/ á krzćicie lie álbo wnet z miáftá wychodźcie/ nielutościwi/ gárdłá wálze potráćicie *BielKron* 214; *RejZwierc* 38, 134v.

【»prożno słowa [*na czym*] potracić«: Y gdy prożno łłowá ná ich namawiániu potrácił: [...] kazał nábić gozdi [!] ołtrych w ziemię/ [...] y ná wznák S. Klemenía położyć *SkarŻyw* 146.】

»zmysły potracić« (1): POłtumius będący ták zmyłnym Hetmánem/ Zmyłłyby łwe potrácił gdyby był s tym pánem [*Stanisławem Węgleńskim*] *PaprPan* Dv.

d. *Zwrot*: »płód potracić« = *poronić płód* (2) : Też chłopci daia owczam Iemioło ielć iodłowe iżby płódu nie potraciły. *FalZioł* I 155b, *5b.

Synonimy: **1.a.** *pobić, pomordować, pozabijać, zagubić, zamordować, zgubić*; **2.** *poniszczyć, zagubić, zgubić, zniszczyć*, **3.** *zagubić, zgubić*; **b.** *pogubić*; **d.** *poronić, porzucić*.

Formacje współrdzenne cf TRACIĆ.

Cf **POTRACENIE, POTRACONY**